Antiracister angriber Harper Lee og Mahatma Gandhi

Verdenshistorien er fuld af racistiske politikere, kunstnere og forfattere, men den nutidige antiracistiske kritik har også ramt de »gode«, der stod for retfærdighed og lighed for loven.

Af Kristian Lindberg krli@berlingske.dk

USA og Europa er i oprør efter politidrabet på George Floyd, og bare i den forgangne uge har antiracister rettet skytset mod overraskende mål. Mange har i forvejen været bekendt med Winston Churchills meninger om det britiske imperiums farvede undersåtter. Winston Churchill, der stadig fejres som nazismens overmand, opfattede sorte som en inferiør race i forhold til hvide og kaldte inderne for et »dyrisk« folkefærd.

Færre var til gengæld klar over, at Indiens landsfader, Mahatma Gandhi, også kunne gøres til genstand for kritik fra antiracister. 5.000 briter har indtil videre skrevet under på at få fjernet en statue af Gandhi fra et torv i Leicester på grund af den indiske leders fortid.

Årsagen til, at Gandhi-statuer i Storbritannien i de senere år er blevet vandaliseret, skal findes i årene 1893-1914, da han som advokat i Sydafrika arbejdede for at forbedre forholdene for de derboende indere. I den proces protesterede Gandhi over for de sydafrikanske myndigheder, når indere blev slået i hartkorn med afrikanere. I 1904 opfordrede han sundhedsmyndighederne til at fjerne afrikanere fra en indisk bydel i Johannesburg.

»Når det handler om at blande kaffere (sorte afrikanere, *red.*) med indere, har jeg stærke følelser,« skrev Gandhi.

Troen på et racehierarki, som blandt andet blev fundamentet for det sydafrikanske apartheidregime, var på ingen måde et særsyn i årene omkring år 1900.

Den danske forfatter Johannes V. Jensen, hvis »Kongens Fald« hyppigt er blevet udnævnt til at være danmarkshistoriens bedste roman, kom hjem fra USA-rejsen med et særdeles negativt syn på den sorte befolkning. I reportagebogen »Den ny Verden« (1907) var der en beskrivelse af sorte i Brooklyn:

»... hørte Jeg et Tilraab bag ved mig og en egen vrinskende Latter, og da jeg vendte mig, saá jeg en kæmpemæssig Neger, der lo huldsaligt over hele det kulørte Fjæs. Jeg burde have kendt Hestegrinet og ikke vendt mig, for det var allerede en større Tilnærmelse, end han kunde taale; han nikkede, intimt, henrykt og raabte noget igen, nu skulde vi to da være fine Venner.«

Antiimperialisten Mark Twain

Kritikken mod forne tiders tænkere og forfattere bliver dog ikke kun rettet mod socialdarwinister som Johannes V. Jensen og åbenlyse racister som gyserforfatteren H.P. Lovecraft, der blandt andet skrev, at raceblandede ægteskaber kun ville føre »smerte og katastrofer med sig«.

Mahatma Gandhi, der førte Indien til uafhængighed og nu anklages for racisme. Foto: AFP

Harper Lees »At dræbe en sangfugl« er blevet beskyldt for at idyllisere racismen i sydstaterne. Foto: Chip Somodevilla/AFP/Ritzau Scanpix

Den amerikanske forfatter Samuel Langhorne Clemens, bedre kendt som Mark Twain, skrev om raceforhold i USAs sydstater, og bøger som »Huckleberry Finn« er i moderne tid blevet kritiseret for den flittige brug af det såkaldte n-ord, som i dag end ikke må udtales i sin helhed.

Ved siden af sit forfatterskab var Twain engageret i USAs indenrigs- og udenrigspolitik og skiftede ståsted fra at være en fortaler for sit lands annektering af Hawaii og USAs krig i Filippinerne til at være leder af en antiimperialistisk organisation. Han kritiserede Europas største imperiebyggere i Afrika, heriblandt briten Cecil Rhodes og Belgiens kong Leopold II.

Han var en ihærdig modstander af slaveriet og sagde om dets afskaffelse, med en formulering, der er påfaldende moderne, at det »ikke bare satte den sorte mand fri, men også den hvide«, ligesom han også havde øje for den hårdhændede racisme, som kinesiske indvandrere blev udsat for i hans samtid. Til gengæld havde han, i hvert fald i den tidlige fase af sin skribentkarriere, ikke meget til overs for USAs egen indianske befolkning.

»Indianerens hjerte er fuld af falskhed og lave, djævelske instinkter. Hos ham er taknemmelighed en ukendt følelse, og gør man noget venligt mod ham, er det bedst at holde øjenkontakt, medmindre man ønsker en pil i ryggen,« skrev han i 1870 i en tirade mod indianerne, som han også kaldte »Jordens afskum«.

Mark Twains skepsis over or indianere er ikke blevet glemt af nutidens indfødte amerikanere. Da staten Nevada planlagde at opkalde en bugt ved Lake Tahoe efter Mark Twain, fordi det var et sted, forfatteren ofte havde ferieret, satte den lokale stamme, Washoe-indianerne, sig imod.

James Hulse, der er professor ved Nevadas Universitet, kritiserede washoeernes modstand.

»Det kan godt være, at washoeerne synes, at han er racist, men det var alle på hans tid,« siger James Hulse.

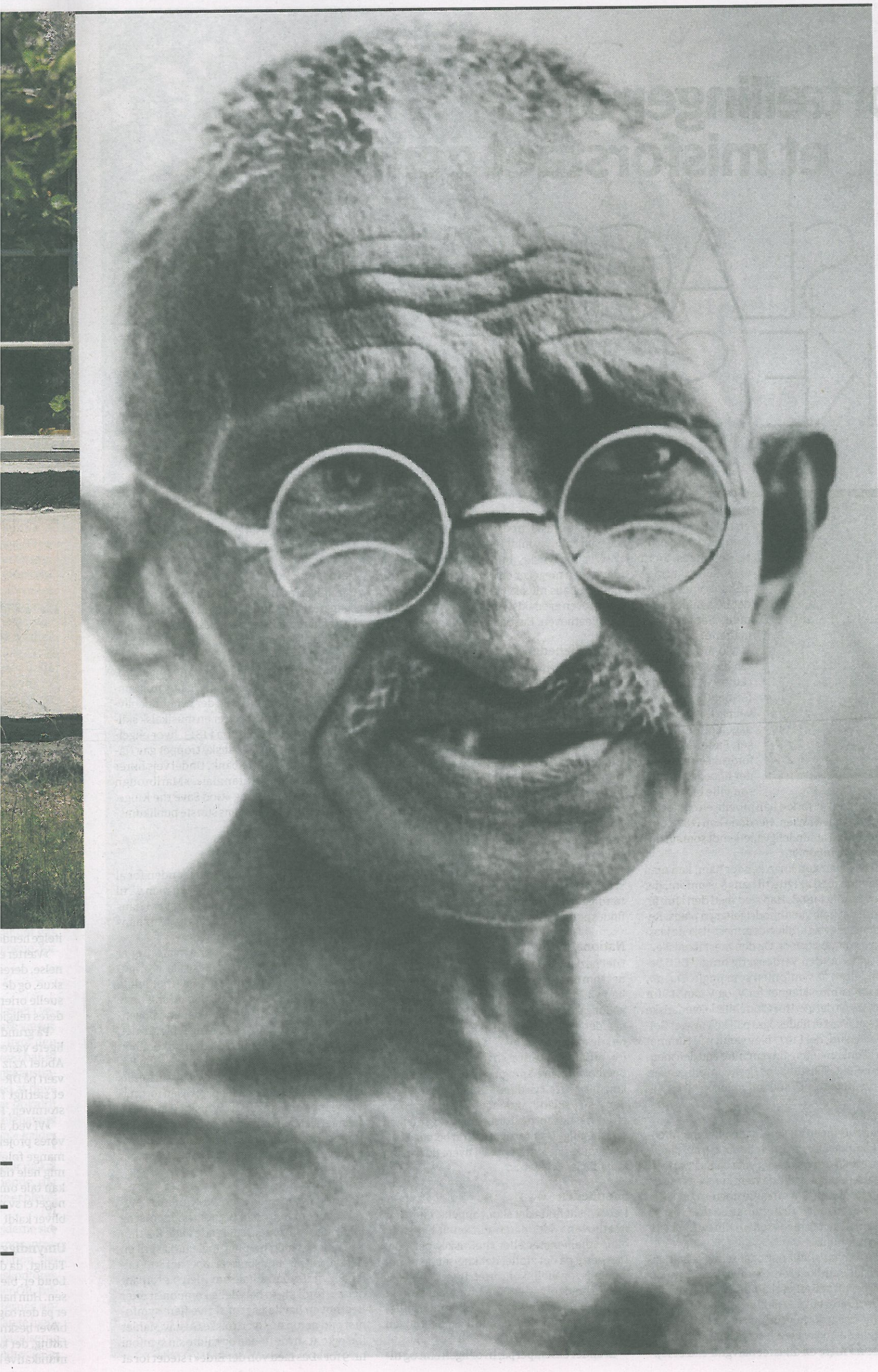
Professoren mener med andre ord, at kritikken af Mark Twain rammer ved siden af.

»Du kan godt kalde »Huckleberry Finn« for en racistisk bog, men du kan også læse den som en ædel hyldest til en slave på flugt,« siger han.

Harper Lee og Alabama

En hovedhjørnesten i amerikansk litteratur er nyligt afdøde Harper Lees »Dræb ikke en sangfugl« fra 1960, der skildrer en lille piges opvækst i en lille by i Alabama. Her bliver hendes

FEATURE

»Når det handler om at blande kaffere med indere, har jeg stærke følelser.«

MAHATMA GANDHI

far forsvarer for en sort mand, der er blevet sigtet for mord.

»Dræb ikke en sangfugl« er en af de mest solgte amerikanske romaner nogensinde og blev af mange opfattet som en milepæl i det opgør med raceadskillelsespolitikken, der for alvor tog fart i starten af 1960erne.

Romanen blev tidligt kritiseret for at idyllisere forholdene i de amerikanske sydstater, for bekvemt at placere racismen hos fattige hvide og for at beskrive sorte karakterer endimensionelt. Den kritik er siden taget til og blevet mere substantiel, særligt på amerikanske og canadiske universiteter. I flere tilfælde har skoler forsøgt at få fjernet romanen fra lister over brugbart undervisningsmateriale, fordi n-ordet optræder 48 gange.

»Sprogbrugen i romanen er en ydmygende oplevelse for studerende. Den stjæler deres selvrespekt eller deres respekt for andre studerende,« skrev et skoleråd i Nova Scotia. Skolerådet anbefalede, at romanen blev fjernet fra statens biblioteker.

Et spørgsmål, der rejses af den aktuelle kritik af tidligere tiders forfattere og politikere, er, hvor langt tilbage i tiden man kan tillade sig at bruge en nutidig målestok for racisme. William Shakespeare skrev flere stykker med karakterer af »anden etnisk herkomst«, fx »Købmanden i Venedig« og »Othello«. Sidstnævnte mauriske titelfigur er teaterhistorisk hyppigt blevet spillet af en hvid skuespiller med sortsminket ansigt, og først i nyere tid er man begyndt at lave opsætninger hvor sorte skuespillere optræder på linje med hvide.

I Shakespeares »Købmanden i Venedig« er hovedskurken Shylock, en jødisk pengeudlåner, der hyppigt er blevet opfattet som en antisemitisk karikatur, ikke mindst af nazisterne, der gerne opsatte stykket. I 2017 blev det omskrevet til en australsk opsætning, så en af de kristne, der i stykkets oprindelige slutning triumferer over den jødiske skurk, nu begræder det forhold, at han tvinges til at konvertere til kristendommen.

Det er dog også hyppigt lykkedes for teaterinstruktører at gøre Shylock til en medynkvækkende og sympatisk karakter, uden brug af omskrivninger af Shakespeares tekst. Jøderne blev forfulgt og landsforvist på William Shakespeares tid, men de replikker, den engelske dramatiker lagde i munden på sin karakter Shylock, kan sagtens opfattes som en opfordring til også at se jøderne som mennesker:

»Hvis I stikker os, bløder vi da ikke? Hvis I kilder os, ler vi da ikke? Hvis I forgifter os, dør vi da ikke?«